

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARÎȚIU”
CLUJ-NAPOCA

TEZĂ DE DOCTORAT:
EVOLUȚIA PROPRIETĂȚII FUNCiare ÎN
SATELE DIN SĂLAJ. 1921-1940
(rezumat)

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
GH. IANCU C.S.I.

DOCTORAND:
BORZAN MARIUS DANIEL

2014

Cuprins

Studiu introductiv	p. 4
Capitolul I. Proprietatea agricolă în Sălaj înainte de Marea Unire	p. 12
I.1. Aspecte geografice, demografice și administrative.....	p. 12
I.2. Aspecte economice.....	p. 17
I.3. Proprietatea agricolă în perioada 1900-1918.....	p. 20
I.4. Mișcările țărănești (noiembrie 1918).....	p. 34
Capitolul II. Legislația agrară din Transilvania în epoca interbelică	p. 39
Capitolul III. Arendările forțate	p. 57
III.1. Organele de aplicare. Atribuții și activitate.....	p. 57
III.2. Graficul marilor proprietăți arendate forțat în anii 1920-1921.....	p. 87
III.3. Evoluția lucrărilor de reformă agrară în 1921.....	p. 94
III.4. Arendările forțate în 1922.....	p. 102
III.5. Încasarea sumelor provenite din arendările forțate.....	p. 105
III.6. Cheltuieli legate de aplicarea lucrărilor de reformă agrară și arendări forțate.....	p. 110
Capitolul IV. Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921. Exproprierea	p. 116
IV.1. Organismele de expropriere. Constituire și atribuții.....	p. 117
IV.2. Activitatea Comisiilor de expropriere.....	p. 124
IV.2.1. Constituire și atribuții.....	p. 124
IV.2.2. Procedura exproprierii.....	p. 133
IV.2.3. Tabelele de împrumut.....	p. 151
IV.2.4. Exproprierea pentru loturile de casă.....	p. 161
IV.2.5. Aplicarea exproprierii la nivel comunal.....	p. 163
IV.2.6. Apelarea și revizuirea hotărârilor privind exproprierea.....	p. 189
IV.2.7. Finalizarea lucrărilor de expropriere.....	p. 198
IV.3. Activitatea Comitetului Agrar.....	p. 234

IV.4. Reforma agrară și optanții maghiari.....	p. 262
IV.4.1. Aspecte generale.....	p. 262
IV.4.2. Optanții maghiari din Sălaj.....	p. 268
Capitolul V. Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921. Împroprietărirea.....	p. 275
V.1. Organismele de împroprietărire. Constituire și atribuții.....	p. 275
V.2. Începutul împroprietăririi.....	p. 278
V. 3. Aplicarea împroprietăririi la nivel comunal.....	p. 289
V.3.1. Parcelarea și repartizarea loturilor.....	p. 295
V.4. Finalizarea împroprietăririi.....	p. 318
V.5. Colonizarea.....	p. 329
V.6. Dreptul de preemțiune.....	p. 335
V.7. Arendarea rezervelor de stat.....	p. 339
V.8. Rezervele de interes obștesc.....	p. 342
V.8.1. Bisericile.....	p. 344
V.8.2. Școlile.....	p. 352
V.9. Plângeri adresate de săteni Ministerului Agriculturii.....	p. 356
V.10. Abuzuri și ilegalități.....	p. 363
V.11. Plata loturilor.....	p. 369
Capitolul VI. Pășunile și pădurile comunale.....	p. 382
VI.1. Pășunile comunale.....	p. 382
VI.1.1. Arendările forțate și problema pășunilor comunale.....	p. 382
VI.1.2. Pășunile comunale în cuprinsul legii reformei agrare.....	p. 389
VI.1.3. Administrarea pășunilor.....	p. 414
VI.1.4. Plata operațiilor de expropriere și împroprietărire a comunelor cu pășuni.....	p. 417
VI.1.5. Pășunile și reforma agrară – considerații finale.....	p. 419
VI.2. Pădurile comunale	p. 421

VI.2.1. Pădurile comunale, până la legea de reformă agrară din 1921.....	p. 421
VI.2.2. Pădurile comunale în cuprinsul legii pentru reformă agrară.....	p. 424
VI.2.3. Aspecte legate de expropriere și împrumutarea comunelor cu păduri.....	p. 426
VI.2.4. Plata operațiilor de expropriere și împrumutarea a comunelor cu păduri.....	p. 452
Capitolul VII. Urmările reformei agrare	p. 456
VII.1. Legea de preferință din 1930.....	p. 456
VII.2. Gospodăria țărănească.....	p. 464
VII.3. Fermele model și Camera de agricultură	p. 474
VII.3.1. Fermele model	p. 474
VII.3.2. Camera de agricultură	p. 477
Concluzii	p. 481
Lista abrevierilor	p. 491
Bibliografie	p. 493
Anexe	p. 504

Rezumat

Cuvinte cheie: arendare forțată, comisii, Comitetul Agrar, împrăștiere, legea agrară, loturi de împrăștiere, proprietate, păduri și pășuni comunale, reforma agrară.

Teza de doctorat intitulată „**Evoluția proprietății funciare în satele din Sălaj. 1921-1940**” reprezintă un studiu de caz centrat pe un subiect de istorie locală, referitor la evoluția proprietății funciare în satele din Sălaj în perioada interbelică, sub impactul aplicării reformei agrare din 1921. Lucrarea este structurată pe șapte capitole, la care se adaugă o introducere, concluzii, anexe și bibliografia. Lucrarea cuprinde 544 de pagini în care sunt incluse numeroase tabele și figuri grafice. Cea mai mare parte a lucrării este dedicată analizării modului în care s-a făcut aplicarea reformei agrare din 1921 în Sălaj pe tot parcursul perioadei interbelice deoarece, în istoriografia română nu există până în prezent nici o lucrare în care să se prezinte aplicarea legii agrare din 1921 pe întreg teritoriul județului.

În **Studiu introductiv** este prezentată motivația lucrării, sursele de informare precum și evoluția istoriografiei referitoare la acest subiect.

Teza de doctorat, reprezintă produsul științific al cercetărilor pe care le-am întreprins asupra subiectului în discuție, cu multiple implicații asupra evoluției satului românesc interbelic. Investigarea reformei agrare interbelice, cu precădere la nivelul județului Sălaj am început-o încă din timpul cursurilor de licență. Motivația acestui demers istoriografic are și o latură personală legată de istoria comunității în care m-am născut și am copilărit. Cercetând trecutul istoric al localității natale am aflat că acestea se intersectează cu reforma agrară din 1921. În satul Românași (pe atunci Unguraș) a avut loc prima împrăștiere din județ.

Punctul de plecare în elaborarea lucrării a fost oferit de studiile existente până în prezent, referitoare la acest subiect, scopul cercetării fiind acela de a evidenția și trata noi aspecte.

Cronologic tematica studiului are în vedere perioada 1921-1940, de la elaborarea legii pentru reformă agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921 și până la cedarea părții de nord-vest a Transilvaniei în urma Dictatului (Arbitrajului) de la Viena din 30 august 1940 și a ocupării acesteia de către maghiari, când proprietatea funciară cunoaște o nouă etapă în evoluția sa.

Primul capitol intitulat „**Proprietatea agricolă în Sălaj înainte de Marea Unire**”, este structurat pe patru subcapitole. Nu întâmplător am pornit de la perioada 1900-1918, deoarece

despre această perioadă nu există nici un studiu referitor la problema agrară în Sălaj, ci doar unele referiri indirecte în unele lucrări care analizează problema la nivelul întregii Transilvanii. Studiarea acestei perioade mi s-a părut a fi foarte necesară deoarece, având în vedere repartitia proprietății funciare la acea dată, ea motivează într-o oarecare măsură nerăbdarea țăranilor sălăjeni pentru înfăptuirea reformei agrare de mai târziu, a cărei necesitate a fost înscrisă într-unul din punctele Unirii din 1918.

Conform documentelor studiate, la 1908, românii din Sălaj, numărau 133571 suflete. Aproximativ 20850 dintre aceștia dețineau proprietăți mici, mijlocii și mari, ceea ce însemna 15,6% din totalul populației românești din județ, iar posesiunea varia între 1 și 3000 jugăre. Suprafața totală aflată în proprietatea lor era de 277870 jugăre, ceea ce reprezenta aproximativ 47% din pământul comitatului, iar mai mult de jumătate se afla în proprietatea străinilor, mai ales maghiari și evrei. Aceeași situație este întâlnită și dacă exemplificăm pe comune. Populația românească deținea în medie aproximativ 35% din hotarul unei comune, restul fiind în mâna străinilor mai ales a maghiarilor, care erau cea mai numeroasă populație după români. În majoritatea comunelor cei mai mulți români posedau proprietăți mici 1-5 jugăre, aproximativ 70%, numărul celor cu peste 100 jugăre fiind aproape inexistent. Existau și români care posedau între 100-200 jugăre, cum era comuna Dobrin, unde erau la 1908, 2 proprietari cu proprietăți între 100-200 jugăre, sau comuna Babța din plasa Cehului, unde la aceeași dată exista 1 proprietar cu 300-500 jugăre, aici hotarul comunei având 2000 jugăre, din care 1800 erau în posesia românilor, la fel comuna Băița tot în plasa Cehului, un proprietar cu peste 500 jugăre. Însă în aceste comune terenul avea o fertilitate mai scăzută, acestea fiind comune de deal, iar prețul unui jugăr era foarte redus, în general între 150-300 coroane. De altfel conform statisticii oficiale maghiare din 1895, în ce privește situația locuitorilor români care aveau peste 100 jugăre, în Sălaj erau 6 gospodării care dețineau 2186 jugăre, în total.

Numărul mic al românilor care dețineau proprietăți mijlocii și mari se explică în parte și prin faptul că guvernul maghiar a dus în această perioadă o politică care să împiedice concentrarea în mâinile românilor a unor proprietăți mari și care să asigure astfel întărirea elementului maghiar. Putem aminti aici politica de colonizare maghiară de după 1890. Statul ungar spre a întări elementul maghiar din Ardeal a colonizat aici țărani maghiari.

Așa cum s-a putut observa din statisticile vremii, în această perioadă exista în Sălaj un număr mare de gospodării (circa 2702), care nu dețineau terenuri agricole, proprietatea lor fiind

sub un jugăr, adică suprafața ocupată de casă, anexe gospodărești și grădină. Prin urmare, aceștia erau nevoiți să trăiască ca „muncitori agricoli”, acei „lucrași”, cum se numeau în Sălaj, care pentru a se întreține trebuiau să lucreze cu ziua pe moșia marilor proprietari sau în parte, formând o categorie cu situația cea mai dificilă. Majoritatea țăranimii românești era săracă, aceasta deținea în general proprietăți mici, sub 10 jugăre și în consecință nu puteau susține o gospodărie independentă. Pentru gospodăriile între 5 și 10 jugăre, reveneau în medie, în Ardeal, 1,11 animale trăgătoare pe gospodărie, iar pentru cele sub 5 jugăre, un trăgător revenea la 1,56 gospodării. O treime din aceste gospodării erau lipsite de animale de tracțiune, iar 84,3% din gospodăriile sub 5 jugăre, nu aveau nici plug.

Capitolul al doilea „**Legislația agrară din Transilvania în epoca interbelică**”, tratează evoluția legislației agrare în această perioadă. În ce privește Transilvania, din acest punct de vedere se pot evidenția trei etape și anume:

1. perioada 1919–1920 reprezentată de legislația agrară în temeiul căreia s-au făcut arendări forțate;
2. evoluția legislației agrare în perioada 1920–1921, finalizată prin adoptarea legii agrare din iunie 1921;
3. legislația agrară din perioada post 1921, care a venit să completeze legea agrară din iunie 1921, în special prin legile referitoare la păduri și pășuni.

Problema agrară și în special reforma agrară a stat în atenția tuturor partidelor politice. Așa cum scria C. Garoflid, înainte de reformă și în timpul aplicării ei toată lumea era preocupată de reforma agrară, în primul rând oamenii politici. Contradicții puternice s-au manifestat în Parlament, ca și în afara lui, nu în ce privește necesitatea reformei agrare, ci în legătură cu proporțiile ei; quantumul exproprierii, prețul pământului expropriat și împrumutat, problema izlaurilor și a pădurilor, introducerea în legi a unor măsuri de completare etc. au constituit subiecte de aprige discuții.

Forma definitivă a legii de reformă agrară în Transilvania a reprezentat-o “**LEGEA PENTRU REFORMA AGRARĂ DIN TRANSILVANIA, BANAT, CRIȘANA ȘI MARAMUREȘ**”, adoptată la 30 iulie 1921. Această lege preia principiile fundamentale din legea din 1919, introducând însă numeroase modificări, pentru realizarea și pe această cale a unificării legislației. Intenția mărturisită de legiuitor era de a spori întinderea proprietății rurale țărănești, de a înființa pășuni și păduri comunale. Legea cuprindea 20 capitole și 141 de articole,

și un regulament de aplicare a legii promulgat sub numărul 174 din 4 noiembrie 1921 al Monitorului oficial numărul 4344, format din 19 capitole și 209 articole. Prin elaborarea legii de reformă agrară din 1921 pentru Transilvania s-a creat cadrul juridic pentru înfăptuirea reformei agrare. Procesul de aplicare a acestei legi a fost însă îndelungat și sinuos de aceea în perioada următoare a fost elaborată o întreagă legislație privind aplicarea reformei agrare și dezvoltarea agriculturii. Legile de reformă agrară din 1919 și 1921 au reprezentat punctul de pornire în transformarea structurală a agriculturii. În întreaga perioadă interbelică s-au elaborat multe alte legi pentru a finaliza în primul rând lucrările de reformă agrară și a organiza agricultura în conformitate cu cerințele timpului.

Capitolul al treilea „**Arendările forțate**”, este structurat pe șase subcapitole și tratează aspecte legate de aplicarea arendărilor forțate în Sălaj în perioada 1919-1922, legislația care a stat la baza acestora, precum și despre organizarea și funcționarea instituțiilor însărcinate cu aplicarea lor.

În Transilvania reforma agrară a fost înfăptuită în două etape: prin decretul-lege din septembrie 1919, întocmit de Consiliul Dirigent și prin legea reformei agrare din 30 iulie 1921. În temeiul decretului-lege din 10 septembrie 1919, Resortul agriculturii din cadrul Consiliului Dirigent a luat primele măsuri pentru pregătirea marelui act, reforma agrară. În această ordine de idei, în baza actului menționat, s-au emis instrucțiuni privind arendarea moșiilor. Această măsură va pregăti și ușura efectuarea ulterioară a lucrărilor de aplicare a legii de reformă agrară.

S-au înființat Consilieratele agricole, cu ajutorul cărora Consiliul Dirigent a înfăptuit primele lucrări în teren. Consilieratele agricole au mobilizat inginerii specialiști și au întocmit cartografierea și fixarea pe hărți speciale a tuturor moșiilor cu întindere peste 100 jugăre. În baza acestor acțiuni, în toamna anului 1920 s-au dat în arendă țăranilor suprafețe însemnate din pământurile moșierești.

Arendări forțate au avut ca bază ordonanța 82 A, dată de Resortul agriculturii din cadrul Consiliului Dirigent la 8/21 februarie 1919. Articolul 6 preconiza divizarea beneficiarilor arendărilor forțate în cinci categorii: participanții la război, văduvele și orfanii lor, țăranii care nu aveau pământ, dar dispuneau de mijloace de muncă, familiile celor mobilizați prin ordinul de chemare al Consiliului Dirigent, țăranii cu pământ sub 10 jugăre, toți plugarii care aveau mijloace de producție. Arendările forțate din anii 1919–1921 au avut loc în Transilvania din inițiativa Consiliului Dirigent și au continuat sub îndrumarea Comitetului Agrar, care a fixat

criteriile și categoriile de pământ supuse arendărilor, țăranii îndreptățiți, aplicarea căzând în sarcina organelor locale. În Transilvania arendarea s-a făcut în baza ordinelor nr. 82715/1919 și 20393/1920, ale fostului Consiliu Dirigent. La acestea se adaugă, ordinul nr. 5617, al Comitetului Agrar, care stipula că, în anul 1921 și următorii, până la împrumetărire să se dea în arendă forțată numai acele terenuri care erau expropriabile.

Dacă sistemul arendării forțate a fost o soluție reușită din punct de vedere politic și economic, agrotehnic a fost mai puțin reușită, deoarece țăranii nu aveau certitudinea că acel teren îl vor folosi și în anul care urma. Neavând siguranța continuității, terenul nu era lucrat și fertilizat așa cum se cerea. Comisia județeană care s-a ocupat cu aplicarea arendărilor forțate și-a încheiat activitatea la data de 1 august 1922.

Capitolul al patrulea **„Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921. Exproprierea”**, în cele patru subcapitole tratează aspecte legate de constituirea și atribuțiile organelor de expropriere, activitatea acestora, redactarea tabelilor de împrumetărire, exproprierea terenurilor pentru loturile de casă, aspecte legate de apelarea și revizuirea hotărârilor de expropriere, activitatea Comitetului Agrar, problematica optanților maghiari din Sălaj, insistând asupra aplicării exproprierii în diferite comune ale județului.

Aplicarea în fapt a lucrărilor de expropriere și împrumetărire a fost făcută și în Sălaj de către organele agricole, consilierii agricoli și agronomii regionali pe baza hotărârilor definitive și a măsurătorii cadastrale. O serie de circulare cu instrucțiuni adresate tuturor organelor au dat îndrumări necesare pentru ca lucrările să se facă în cele mai bune condiții și cât mai repede posibil. Comisiile de ocol pentru expropriere aveau sarcina într-o primă instanță de a se pronunța asupra situației juridice a proprietății din punct de vedere al exproprierii, determina valoarea pământului și fixa lotul tip. De asemenea, faceau verificarea tabelului de împrumetărire pe bază de procese-verbale individuale, după care se stabileau listele celor îndreptățiți. Comisia județeană se pronunțau într-o primă instanță asupra prețului, atunci când Comisia de ocol nu s-a pronunțat, hotărârea definitivă căzând în competența Curților de Apel din regiune. De asemenea, se pronunța în ultimă instanță, asupra apelurilor făcute contra hotărârilor Comisiilor de ocol în materie de expropriere și stabilea prețul de arendă pentru perioada interimară până la împrumetărire. Hotărârile ei erau definitive și executorii, fără drept de opoziție, apel sau recurs, cu rezerva dreptului de revizuire din partea Comitetului Agrar.

Operațiile de expropriere urmau să înceapă la ordinul Comitetului Agrar. În etapa tranzitorie, până la intrarea în vigoare a hotărârilor Comisiilor de ocol sau județene, emise în baza noii legi, s-a menținut regimul arendărilor forțate. Sătenii îndreptățiți, cărora li s-a distribuit teren din cel declarat expropriabil pe baza decretului-lege 3911/1919, și deci supus regimului arendărilor forțate, au continuat să-și folosească acest teren, situație care a rămas în vigoare până la emiterea altei hotărâri în baza noii legi. Comisia județeană, cele de ocol, Comitetele locale care s-au înființat și funcționat în baza decretului-lege 3911/1919 nu s-au dizolvat decât atunci când noile Comisii constituite în baza art. 58 și următoarele din cap. VI al noii legi au fost organizate și deci au putut funcționa. Cu această ocazie s-au predat noilor Comisii documentele, întreaga arhivă, inventarul și numerarul ce eventual l-au avut asupra lor. Predarea s-a făcut pe bază de proces-verbal, iar un exemplar din acest proces-verbal a fost trimis Comitetului Agrar. Lucrările agricole, cu deosebire cele ale plantelor de toamnă, pe terenurile supuse arendării au continuat să se facă fără nici o stânjenire, ele fiind independente de felul în care s-a desfășurat aplicarea reformei agrare pe baza noii legi. Până la rămânerea definitivă a hotărârilor emise în baza noii legi de expropriere și până la aplicarea lor, s-a solicitat a se lua măsurile necesare pentru ca țăranii să nu fie tulburați în posesia terenurilor ce li s-au arendat forțat.

Ritmul lucrărilor legate de aplicarea legii agrare este afectat în mare măsură de suprapunerea operațiunilor de expropriere-împroprietărire la diferite niveluri și de întreruperea firului aplicării acesteia, datorită apelului proprietarilor. Această situație a determinat ca unele proprietăți, expropriate din 1922, să fie pe rol prin apelul proprietarilor în 1930, sau chiar 1935. Judecarea acestora, la cele trei instanțe din Zalău, Oradea, Cluj și apoi București, a necesitat un mare volum de date informative despre starea proprietăților, caracterul lor, producția și veniturile, originea lor, succesoralul. Îndeplinirea acestei proceduri consuma o mare parte din timpul de lucru al organelor însărcinate cu aplicarea reformei. De multe ori s-a ajuns în situația când dosarele de expropriere se aflau în majoritate pe circuitul corespondenței între aceste instituții și mai puțin în birourile Comisiilor.

Exproprierea pământurilor moșierești în vederea împroprietăririi țăranilor s-a desfășurat cu o intensitate mai ridicată în intervalul 1922-1924. Acest proces nu a atins însă toate proprietățile vizate. Faptul se explică prin procedura în sine a exproprierii, care era una amplă, complicată și cu multe excepții. Astfel, unii dintre latifundiari au încercat, uneori cu succes, să eludeze prevederile legii în vigoare și să obțină scutirea unor moșii sau părți din moșii. Suprafața

expropriată urma să fie defalcată și parcelată în loturi de completare, loturi întregi până la 7 jugăre și loturi de colonizare până la 16 jugăre.

Exproprierea nu s-a încheiat conform graficului stabilit de către autoritățile centrale, dar s-a desfășurat satisfăcător ca ritm, dacă avem în vedere complexitatea actului juridic, tehnic, cadastral și de noutatea lucrării. La început, se poate spune, că a existat o preocupare activă din partea instituțiilor locale însărcinate cu aplicarea legii agrare, însă pe parcurs problematica bunului mers a transferului de proprietate a devenit din ce în ce mai greoaie, iar viteza de lucru s-a redus. Procedura pornea de la o hotărâre a primei instanțe, Comisia de ocol, deci de la un act juridic, continua prin execuția practică a preluării proprietății și a transferării ei unui alt proprietar, se încheia practic, tot printr-un act juridic. Ultima intervenție juridică o constituia operarea în cartea funciară a acestui proces al transferului de proprietate.

Capitolul al cincilea „**Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 iulie 1921. Împroprietărirea**”, în cele zece subcapitole prezintă aspecte legate de constituirea și atribuțiile organelor de împroprietărire, parcelarea și repartizarea loturilor, colonizarea, exercitarea dreptului de preemțiune din partea statului, arendarea rezervelor de stat, plata loturilor primite, constituirea rezervelor pentru interes obștesc. Nu lipsite de importanță sunt numeroasele plângeri adresate de săteni Ministerului Agriculturii, precum și abuzurile și ilegalitățile comise în unele cazuri de către cei care aveau un rol important în aplicarea legii. Un rol important este acordat exemplificării modului în care s-a făcut aplicarea împroprietării în diferite comune ale județului, precum și a stadiului în care se găseau lucrările de împroprietărire la sfârșitul perioadei interbelice.

După terminarea lucrărilor de expropriere se proceda la împroprietărire pe baza tabelor îndreptățitorilor. Pe baza lucrărilor de împroprietărire rămase definitive Comisia județeană dispunea întocmirea planurilor de parcelare prin inginerul operator sau delegatul Direcției Cadastrului, în conformitate cu art. 108 din lege. Înainte de parcelare organele de aplicare trebuiau să stabilească rezervele prevăzute de art. 107. Distribuirea moșiei sau moșiilor, rămase definitiv expropriate între comune și sate, se făcea în baza art. 93 din lege. Inițial se identifica numărul și numele comunelor sau satelor, care aveau dreptul a fi împroprietărite pe moșia sau moșiile pe care le-au muncit mai mulți ani la rând. Se stabilea apoi cota-parte ce revenea fiecărei comune, în raport cu suprafața de teren cultivată de-a lungul timpului de locuitori, din moșia respectivă. Suprafețele atribuite sătenilor trebuiau să fie cât mai aproape de localitatea lor, iar cei

împroprietăriți să aibă acces ușor la loturile primite. De asemenea, la distribuirea moșiilor sau părților din acestea atribuite comunelor, trebuia să se aibă în vedere nevoia de pământ din fiecare comună în raport cu numărul locuitorilor și cu suprafețele pe care aceștia le dețineau. Dacă cu ocazia parcelării și a împroprietăririi, locuitorii satelor din proprie inițiativă cereau să se facă schimburi de terenuri pe părți sau chiar pe moșii întregi, în interesul unei mai bune exploatare, acestea trebuiau admise și trimise spre aprobare Direcției de la Cluj.

După stabilirea rețelei drumurilor de exploatare, urma parcelarea în loturi tip și de completare a tarlalelor, încadrate de drumurile de exploatare. Înainte de a se proceda la parcelarea terenurilor cultivabile, în conformitate cu art. 93, 94 și ultimul alineat din art. 97 din lege, se stabilea, pe baza tabelelor de împroprietărire, ordinea îndreptățiților, după care urma croirea pe teren a parcelelor, respectându-se modul de folosință al terenului (arătorul rămânea arător, fânașul fânaș). De asemenea, parcelele trebuiau bine proporționate, adică să nu fie prea lungi și înguste sau prea scurte și late, cu direcția de-a curmezișul pantelor, pentru a se evita spălarea solului și eroziunea lui. Dacă parcela de împroprietărire era sub 2 jugăre, chiar dacă pământul arător nu era de aceeași calitate, ea se dădea într-un singur lot. La cele peste două jugăre se puteau împărți proporțional după calitatea terenului.

Pentru a se evita mutarea hotarelor, marcarea pe teren a parcelelor se făcea cu țeruși de stejar uscat de cel puțin 50 cm lungime, cât mai groși posibil, deși de dorit era ca aceasta să se facă cu pietre de beton armat sau naturale. Țerușii se îngropau la colțurile parcelelor, având capul ascuns în pământ la 20 cm, pentru a nu fi scoși de plug. Aceștia se puteau solicita de la cei care urmau a fi împroprietăriți, care făceau și lucrarea de îngropare, deoarece ei erau beneficiarii.

La 19 martie 1923, Comitetul Agrar a emis un ordin prin care solicita Comisiilor județene să înceapă întocmirea dispozitivului de parcelare al moșiilor expropriate. Acesta reprezenta o documentație care conținea datele întregii proprietăți, respectiv partea expropriată și era întocmită de inginerii din cadrul Inspectoratului de cadastru. Dispozitivul de parcelare era precedat de un alt document întocmit de inginerul geodezic, numit actul liniei de defalcare. Acesta consemna de fapt suprafețele expropriate pe categoriile de folosință și se afișa public timp de cinci zile.

În baza legilor de reformă agrară s-au împroprietărit în județ un număr de 28757 locuitori. În 7 comune rurale și în orașul Zalău, țărani nu erau puși în posesie definitivă,

deoarece nu erau terminate lucrările de împrumietărire, iar în 19 comune, nu s-a făcut împrumietărire din cauza lipsei de pământ.

Capitolul al șaselea „**Pășunile și pădurile comunale**”, prezintă diferite aspecte legate de modul în care s-a făcut împrumietărire comunelor cu pășuni și păduri.

Alături de munca pământului, creșterea animalelor a fost una dintre ocupațiile de bază ale țăranilor sălăjeni, aceasta fiind favorizată și de condițiile prielnice pentru această activitate oferite de cadrul natural. O bună parte din relieful județului era reprezentat de dealuri, unele acoperite cu păduri, iar printre păduri, pe coline, erau multe fânețe. Pe de altă parte la expropriere aceste locuri nu erau adecvate pentru cultură, disponibile fiind doar pentru păduri și pășuni. Se adaugă faptul că, lipsa aproape completă a mijloacelor de muncă mecanizate făcea ca întreaga activitate agricolă să se desfășoare prin munca fizică a omului și a animalelor de tracțiune.

În aceste condiții, întreținerea unui număr de vite corespunzător devenea pentru țăranul sălăjean o garanție a efectuării în condiții bune a muncilor agricole și, în fond, a bunăstării sale. Dat fiind faptul că această preocupare a creșterii vitelor a avut un rol însemnat în județ, în această perioadă, interesul țăranilor s-a îndreptat spre împrumietărire comunelor cu pășuni comunale.

În urma reformei agrare, în anul 1938, chiar dacă problema pășunilor comunale nu era pe deplin rezolvată, în sensul că nu toate comunele au fost înzestrate cu suprafețele necesare de pășune, aria ocupată de fânețe și pășuni aproape s-a dublat față de perioada anterioară reformei agrare. Legat de acest aspect, trebuie să ținem seama și de faptul că suprafața județului a crescut de la 382801 ha, în 1919, la 519919 ha în 1938, în urma reformelor administrative pe care le-a suferit în perioada interbelică. Pe de altă parte, un rol important în creșterea spațiilor ocupate de pășuni și fânețe l-a avut faptul că întinse părți de pădure au fost defrișate și transformate în pășuni.

Însăși denumirea de Țara Silvaniei, sub care a fost cunoscut în vechime județul Sălaj, se datora imensei suprafețe ocupate de păduri în acest areal geografic. Până la legile de reformă agrară pădurile ocupau în județul Sălaj o suprafață totală de 74194 hectare, un procent de aproximativ 18,64% din întinderea totală a județului, din care 3057 hectare poieni. Raportând această suprafață la numărul locuitorilor, rezulta aproximativ 0,30 hectare de pădure pe cap de locuitor. Din această suprafață, cele aflate în proprietatea județului, comunelor, composesoratelor, parohiilor, însumau 12.479 hectare, ale instituțiilor publice 7.365 hectare, iar pădurile particulare 51.273 hectare. Apariția legii de reformă agrară din 1921 și a regulamentului

de aplicare a acesteia impunea pădurilor un nou statut. Calculul suprafețelor pădurilor ce urmau să revină comunelor se făcea după numărul capilor de familie (fiecare cap de familie fiind echivalent cu un fum de casă). Trebuind să compenseze, conform legii agrare, lipsa terenurilor de cultură, facilitând țăranilor, pe lângă procurarea de lemne de foc, și întreținerea unui anumit număr de vite ce puteau fi pășunate în poienele și răriturile pădurilor, precum și prelucrarea și comercializarea lemnului, ca sursă importantă de completare a veniturilor, împrumietărirea comunelor cu păduri, la fel ca și împrumietărirea cu teren arabil, loturi de casă sau pășuni comunale, a creat numeroase neajunsuri și nedreptăți, fapt ce a diminuat într-o oarecare măsură eficiența reformei agrare. Acestea au fost cauzate de către întârzierea avizării de către organele silvice a distribuirii de păduri comunelor, de litigiile iscate între proprietari și comune, sau între diferite comune pe tema împrumietării, de retrocedarea către foștii proprietari de instanțele agrare a pământurilor expropriate, prin hotărâri provizorii sau în cel mai grav caz, de neînregistrarea comunelor cu păduri. După 1930, legislația în privința exploatării pădurilor a devenit tot mai restrictivă, spre deosebire de perioada anterioară, când marii proprietari exploatau materialul lemnos de pe mari întinderi, în scopuri comerciale, iar legile pentru respectarea patrimoniului forestier nu erau atât de severe. Din 1937, toate pădurile de pe raza județului Sălaj, erau cuprinse în zona pădurilor necesare pentru apărarea națională.

Ultimul capitol al lucrării „**Urmările reformei agrare**”, prezintă aspecte legate de aplicarea legii de preferință din 1930, organizarea și funcționarea gospodăriei agricole țărănești în perioada interbelică precum și rolul fermelor model și a Camerei de agricultură în susținerea și dezvoltarea agriculturii județului.

În baza legii de preferință din 1930, voluntarii de război muncitori manuali de pământ se împrumietăreau în comuna unde domiciliau sau pe o rază de 5 km, cu lotul tip al acelei comune, din disponibilul existent. Stabilirea calității de voluntar și disponibilul se făcea, conform dispozițiilor legii și regulamentului său de către organele agricole județene, iar Ministerul, în urma propunerilor acestora, aproba împrumietărirea care se desăvârșea printr-o hotărâre dată de judecătorul de ocol. În Sălaj au fost propuși pentru împrumietărire în baza legii menționate un număr de 104 voluntari, însă doar 52 dintre aceștia au putut fi împrumietăriți, pentru restul nu exista teren disponibil.

Orientându-se după evoluția agriculturii vest-europene, a cărei esență o constituia ferma mijlocie țărănească o serie de legi în domeniul funciar promulgate de parlamentul României în

perioada interbelică au avut ca intenție lăudabilă formarea de gospodării mijlocii, viabile din punct de vedere economic. La mai bine de două decenii de la elaborarea legii agrare și punerea în aplicare a acesteia, perioadă suficientă pentru a avea rezultate palpabile în agricultură, principalii indicatori economici, de maximă importanță pentru analiza dinamicii agriculturii, producția medie de cereale și valoarea producției agricole, aratau contrariul: gospodăria țărănească, în ansamblul ei, ca efect al politicilor agrare promovate de toate guvernele României interbelice, nu a avut o evoluție pozitivă evidentă. Efectele politicilor agricole aplicate contradictoriu, lipsite de continuitate, au generat o agricultură neperformantă, necompetitivă, neconcurențială, majoritar de subzistență. Activitatea agricolă interbelică se desfășura pe principii neraționale, înregistrând un nivel scăzut al investițiilor, practicând modalități de cultivare strict tradiționale și apelând în proporție mică la utilizarea unor metode performante sau la folosirea îngrășămintelor chimice.

Un rol important în ridicarea agriculturii județului în perioada interbelică l-a avut Camera de agricultură. Aceasta a activat în toate ramurile agriculturii, potrivit mijloacelor materiale și a personalului tehnic pe care îl avea la dispoziție. Pentru ridicarea tehnică agricolă a căutat să demonstreze nu numai mărimea producției la unitatea de suprafață, dar și obținerea unui produs de calitate bună. În paralel cu educarea țăranilor agricultori s-a căutat să se întreprindă și acțiuni de ajutorare pentru procurarea uneltelor agricole și a unor semințe de cereale selecționate. Pentru educarea țăranilor agricultori, Camera agricolă a organizat consfătuiri agricole ținute cu aceștia în diferite comune și cursuri agricole practice ținute în 12 comune. De asemenea, un rol important în educarea plugarilor l-au avut diversele publicații, reviste și ziare, precum și afișarea sau citirea în public a diferitelor ordonanțe cu caracter agricol.

Partea de final a tezei de doctorat, este reprezentată de **Concluzii**. Prin urmare, punerea în practică a exproprierii și împrumătăririi în județ a implicat forțe sociale diverse și a înregistrat, ca și în restul Transilvaniei, pe de o parte opoziția puternică a moșierimii locale, iar pe de altă parte interesul țăranimii în vederea aplicării cât mai riguroase a dispozițiilor legii agrare.

Împrumătăririle definitive au început în 1922 și au continuat în întreaga perioadă interbelică, însă nemulțumirile față de modul în care s-a realizat reforma agrară în Sălaj au fost aproape permanente. Proprietatea mică și mijlocie a fost întărită într-o oarecare măsură în urma reformei, dar marea proprietate nu a dispărut, ci doar a fost redusă în anumite limite. De menționat faptul că inventarul agricol era destul de sărăcăcios, în puține locuri se foloseau tehnologii avansate de cultură, de obicei doar pe pământurile marilor proprietari și în fermele

statului sau ale Camerei de agricultură. Țăranii cultivau tot vechile semințe, slab productive în general. Mașinile agricole erau și ele puțin folosite și erau întâlnite doar pe unele mari proprietăți

Din păcate, etapa împrumutării țăranilor cu pământ a fost însoțită de un adevărat cortegiu de abuzuri. Astfel, informațiile arhivistice cercetate, precum și presa timpului, pun în lumină o serie de neconformități legate de întocmirea tabelor cu persoanele îndreptățite la împrumut, alegerea organelor locale, practica constituirii rezervelor de stat în detrimentul împrumutării țăranilor, pertractările, amânarea unor hotărâri de împrumut etc. Nu de puține ori, aceste nelegiuiri s-au săvârșit cu largul concurs al celor chemați să aplice legea.

Nu mai puțin important este impactul politic incontestabil pe care reforma agrară din 1921 la avut în județul Sălaj. Această chestiune nu a fost ocolită de nici un partid politic, cel puțin în campania electorală. Cu toate promisiunile unei reforme agrare juste, corecte și eficiente, partidele politice nu au îndeplinit acest deziderat. Nici o grupare politică nu a fost capabilă să tranșeze decisiv și pe termen lung, în favoarea sa problema agrară. Așa explicăm faptul că această chestiune, a fost lăsată moștenire politică următorului și următorului guvern, până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Exproprieri, împrumutări, colonizări, măsurări și cadastrări de suprafețe, abuzurile autorităților locale îndrituite să aplice prevederile reformei agrare, cu cortegiul de nemulțumiri din partea țăranilor, au marcat întreaga perioadă interbelică. Problema agrară, nerezolvată până atunci de către guvernele interbelice, rămânea o moștenire prioritară pentru generațiile următoare.

În anul 1938 mai era de măsurat și parcelat o suprafață de 34000 jugăre, iar în 1940, unii țărani împrumutați încă nu au putut intra în posesia terenurilor ce li s-au atribuit prin reforma agrară, din cauza neîncheierii unor operațiuni juridice sau tehnice.

Structurile de producție agricolă rezultate în urma reformei funciare, în majoritatea lor de subzistență, au avut un ritm lent de adaptare la cerințele pieței, fiind lipsite de capital de exploatare și nebeneficiind de o infrastructură corespunzătoare de producție și comercializare.

Nemulțumirile față de modul în care s-a realizat reforma agrară în Sălaj au fost aproape permanente. Proprietatea mică și mijlocie a ieșit întărită din această reformă, însă marea proprietate nu a dispărut, ci doar a fost redusă la anumite limite, iar problema agrară din România nu se încheia definitiv prin reforma din 1921. Noi modificări în structura proprietății aveau să se producă prin reforma agrară din 1945.

Bibliografia consultată pe parcursul studiului și citată în teza de doctorat cuprinde numeroase fonduri arhivistice cercetate la Zalău și București, presa vremii, precum și numeroase titluri de articole și lucrări generale din diferite perioade de timp dedicate subiectului în discuție.

BIBLIOGRAFIE

1. Fonduri arhivistice:

1. Arhivele Naționale Serviciul Județean Sălaj:

Banca Națională a României. Agenția Zalău.

Camera Agricolă a județului Sălaj.

Cartea de aur a județului Sălaj.

Prefectura județului Sălaj.

Protopopiatul greco-catolic Buciumi.

Protopopiatul Ortodox Românași.

Revizoratul școlar al județului Sălaj.

Tribunal Județean Sălaj. Comisia județeană pentru aplicarea reformei agrare (1919-1932).

2. Arhivele Naționale Istorice Centrale București:

Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Comitetul Agrar.

Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Direcția Funciară.

Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Reforma Agrară din 1921 în Sălaj.

2. Periodice:

1. „Foaia plugarului”, Zalău.

2. „Gazeta de Duminică”, Șimleu Silvaniei.

3. „Gazeta oficială a județului Sălaj”, Zalău.

4. „Gazeta Sălajului”, Zalău.

5. „Monitorul Oficial”, București.

6. „Plugarul”, Zalău.

7. „Sălajul”, Zalău.

3. Legislație și surse editate:

1. ***, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Coord. Traian Rotariu, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

2. Dobrescu, Aurel, *Legea agrară pentru Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Sibiu*, 1922, ediția a II-a.
3. Hamangiu C., *Codul general al României – legi uzuale*, vol. IX-X, 1919-1940.

4. Memorialistică și lucrări de epocă

1. Albani, Tiron, *Douăzeci de ani de la unire*, Oradea, 1938.
2. Antonescu, Mihai A., *Regimul agrar român și chestiunea optanților unguri*, București, 1928.
3. Ciomac, Luca Ioan, *Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar și cercetări asupra exploatărilor agricole după reforma agrară*, București, 1931.
4. Ciomac, Luca I., *Ferme model din Transilvania sub stăpânire românească*, in *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, vol. I, București, 1929, p. 392-354.
5. Cipăianu, G., *Aplicarea reformei agrare în legătură cu organizarea producției noastre agricole*, in „*Democrația*”, (București), XVI, 1928, nr. 8-9, p. 3-10.
6. Filipescu, C., *Evoluția agriculturii românești*, București, 1941.
7. Garoflid, Constantin, *Chestia agrară în România*, București, 1920.
8. Georgescu I., *Gheorghe Pop de Băsești, 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935.
9. Ghilezan, T. Liviu, *Contribuțiuni la noua reformă agrară pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București, 1921.
10. Grunaru, P.A., *Exproprierea pădurilor*, in „*Economia națională*”, (București), XLV, 1924, nr. 9-10, p. 225-238.
11. Iacob, Ioan, *Lucrările agrare în Ardeal*, in „*Țara Noastră*”, (București), VIII, 1927, nr. 18-19, mai, 29, p. 420-425.
12. Iacob, Ioan, *Organizarea proprietăților. Integrarea proprietăților cu pășune și pădure*, in *Țara noastră*, (Cluj), VII, 1926, nr. 48, noiembrie, 28, p. 1408-1413.
13. Ionescu-Șișești, G., *Reforma agrară din România*, București 1920.
14. Iorga, Nicolae, *O viață de om*, vol. I, București, 1934.
15. Istrate, N.; Martinovici, C., *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1922.
16. Istrate, N.; Popa, Valeriu, *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureș*, București, 1915.

17. Lascu, Dimitrie, *Exploatarea pădurilor și aplicarea reformei agrare în Ardeal*, București, 1925.
18. Lazăr, I.; Stoica, D., *Schiță monografică a Sălajului, Șimleu Silvaniei*, 1908.
19. Manuilă, Sabin, *Tendențele mișcării populației în județele Transilvaniei între 1910-1927*, in *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureș*, vol. I, București 1929, p. 667-676.
20. Meruțiu, V., *Județele din Ardeal și Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1922.
21. Nasta, A., *Reforma agrară și problemele agricole ale viitorului*, București, 1926.
22. Negoescu, Cristu S., *Ardealul nostru, Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș*, București, 1919.
23. Nemoianu, P., *Chestiunea optanților unguri și reforma agrară ungară*, Cluj, 1928.
24. Osvadă, C. Vasile, *Reforma agrară pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București, 1921.
25. Petrini, Emil, *Reforma agrară în Transilvania, în Banatul, Crișana și Maramureș*, vol. I, București 1929, p. 285-314.
26. Petrini, Emil, *Situațiunea lucrărilor de expropriere și împroprietărire în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, pe ziua de 1 Mai 1924*, in „Viața agricolă”, (București), XV, 1924, nr. 11, iunie, 1, p. 323-329.
27. Suciu, Petre, *Probleme ardelene. Reforma agrară în Ardeal, problema orașelor ardelene, clasele sociale în Ardeal*, Cluj, 1924.
28. Suciu, Petre, *Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării ei*, Cluj, 1931.

5. Lucrări generale și speciale

1. ***, *Agricultura României. Tradiții și perspective*, Coord.: Victor Pekar; Mihai Grădinaru, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1995.
2. ***, *Istoria Românilor, vol. VIII*, Coord. Ioan Scurtu, București, Ed. Enciclopedică, 2003.
3. ***, *Relații agrare și mișcări țărănești în România 1908-1921*, București, Ed. Politică, 1967.
4. Bodea Gh. I., Suciu Vasile T., Pușcaș Ilie I., *Administrația militară horthystă în nord-vestul României*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1988.
5. Bogza, Vasile, *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale*, București, Ed. Academiei, 1975.

6. Valeriu Bulgaru, *Reforma agrară din 1921, fundamente economice*, Timișoara, Ed. de Vest, 2003.
7. Costea, Ștefan; Larionescu, M.; Tănăsescu, Florian, *Agricultura românească. O perspectivă istorico-sociologică*, București, Ed. Ararat, 1996.
8. Csucusja István, *Istoria pădurilor din Transilvania 1848-1914*, Cluj-Napoca, Editura Presa univertară, 1998.
9. Gorun, Doru E.; Grad, Cornel, *Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Zalău, Ed. Limes, 2000.
10. Liciu, Marcel, *Reforma agrară din 1921 pe teritoriul județului Olt*, Slatina, Ed. Alutus, 2004.
11. Limona, Răzvan, *Reforma agrară din 1921 în debaterile parlamentare*, Tulcea, Ed. Harvia, 2001.
12. Liveanu, V., *Din istoria luptelor revoluționare din România*, București, Ed. Politică, 1960.
13. Meszar Marius-Răzvan, *Reforma agrară din anul 1921. O istorie a agriculturii în județul Arad (1918-1941)*, Teză de doctorat, Universitatea din Oradea, Facultatea de istorie, relații internaționale, științe politice și științele comunicării, 2013.
14. Mihoc, Blaga, *Reforma agrară din 1921. O istorie a agriculturii în județul Bihor (1918-1940)*, Oradea, Ed. Convex, 1994.
15. Pană, Virgil, *Minoritari și majoritari în Transilvania interbelică*, Târgu Mureș, Ed. Tipomur, 2005.
16. Idem, *Minoritățile etnice din Transilvania între 1918 și 1940 . Drepturi și privilegii*, Târgu Mureș, Ed. Tipomur, 2006.
17. Parpală, O., *Aspecte din agricultura României 1920-1939*, București, Ed. Academiei, 1966.
18. Pop, Dănuț, *Cultura și societatea în Sălaj*, Zalău, Ed. Caiete Silvane, 2001.
19. Saon, Stelian, *Agricultura României în al doilea deceniu interbelic*, Brașov, Editura Universității „Transilvania”, 1999.
20. Șandru, Dumitru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, Ed. Academiei, 1980.
21. Șandru, Dumitru, *Reforma agrară din 1921 în România*, București, Ed. Academiei, 1975.
22. Tomole, I., *Lupta românilor din „Țara Silvaniei” pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1985.

6. Studii și articole:

1. Agrigoroaie, Ion, *Aspecte privind situația agriculturii din România în perioada 1929-1933*, in „AȘUI ist.”, 1965, 11, p. 69-87.
2. Idem, *De la decretele lege de expropriere, la proiectul de lege pentru reforma agrară din 1921*, in „AȘUI ist.”, 1981, 27, p. 69-80.
3. Idem, *Observații privind programul agrar al partidelor politice în perioada imediat următoare primului război mondial*, in „AȘUI ist.”, 1972, 18, nr. 2, p. 187-194.
4. Idem, *Problema reformelor agrară și electorală din România între anii 1916-1918*, in „CI”, 1975, 6, p. 179-194.
5. Agrigoroaie, Ion, *Proiectul de lege pentru reforma agrară din 1921 în dezbaterile parlamentului*, in AȘUI ist, 1982, 28, p. 59-72.
6. Idem, *Reforma agrară în cadrul României întregite*, in „AȘUI ist.”, 1986, 32, p. 65-68.
7. Báthory, Ludovic, *Aspecte economice din viața comunei Gârbou (jud. Sălaj) între anii 1919-1939*, in „AMP”, 1984, 8, p. 491-501.
8. Báthory, Ludovic, *Transformări sociale în comuna Gârbou (jud. Sălaj) după primul război mondial. Reforma agrară (1919-1926)*, in „AMP”, 1983, 7, p. 311-320.
9. Barbu, Paul-Emanoil, *Proprietatea funciară și exploatațiile agricole după reforma agrară din 1921*, in „AO”, 2004, 18, p. 113-128.
10. Bogza, V., *Considerații cu privire la reforma agrară din 1921*, in „SCE”, 1972, nr. 4, p. 189-201.
11. Buda, Grigore, *Jews in the Agriculture of North-West Romania in the Interwar Period*, in „SJ”, 2004, 11-12, p.253-285.
12. Burlacu, Ioana, *Informații arhivistice privind înfăptuirea reformei agrare din anul 1921 în județul Sălaj*, in „AMP”, 2000, 13, nr. 2, p. 257-261.
13. Ciobanu, Vasile, *Reforma agrară din 1921 reflectată în presa germană din Transilvania*, in „AICS”, 1998-1999, 5-6, p. 201-208.
14. Dulgău, Bujor, *Aspecte ale aplicării reformei agrare din anul 1921 în județul Satu Mare*, in „SC-Satu Mare”, 1981-1982, 5-6, p. 419-426.
15. Egyed, Acațiu, *Aspecte ale problemei agrare în Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, in ***, 1907-1977, Cluj, 1977, p. 20-26.

16. Egyed, Acațiu, *Structura proprietății funciare în Transilvania la sfârșitul veacului al XX-lea*, in „*AIIA Cluj*”, 1974, 17, p. 136-155.
17. Egyed, Acațiu; Vajda, Ludovic, *Mișcările țărănești desfășurate în Transilvania în anul 1918 și rolul lor în destramarea puterii locale de stat austro-ungare*, in „*An. Inst. Ist. P.C.R.*”, 1968, 14, nr. 6, p. 11-21.
18. Florescu, Gh. I., *Programul agrar al Partidului Poporului (1918-1928)*, in „*CAM*”, 1975, 8, nr. 2, p. 125-129.
19. Floruț, Sorin, *Câteva aspecte ale reformei agrare din 1921, în zona Carei*, in „*SC-Satu Mare*”, 1992-1993, 9-10, p. 187-194.
20. Galea, Aurel, *Problema agrară și țărănească din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș în timpul Consiliului Dirigent (2 decembrie 1918 - 10 aprilie 1920)*, in „*AUDC geogr. ist.*”, 1998, p. 247-274.
21. Idem, *Unele aspecte privind problema agrară și țărănească din România în primul deceniu după Marea Unire (1918-1928)*, in „*AUDC ist.*”, 2001, p. 137-167.
22. Gorun, Doru E.; Mihalca, V., *Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului unitar român*, in „*AMP*”, 10, 1986, p. 337-361.
23. Hristodol, Gheorghe, *Aspecte privind lupta pentru pământ a țăranimii din județul Cluj (1934-1938)*, in „*AII Cluj*”, 1968, 11, p. 327-340.
24. Idem, *Aspecte privind problema agrară între cele două războaie mondiale*, in ***, 1907-1977, Cluj, 1977, p. 55-59.
25. Idem, *Problema agrară în presa românească din Transilvania 1921-1929*, in „*AIIA Cluj*”, 1973, 16, p. 302-323.
26. Idem, *Repartiția proprietății funciare în județele Cluj, Someș, Turda în anii 1918-1929*, in „*AIIA Cluj*”, 1976, 19, p. 217-236.
27. Hurmuz, Vasile, *Situația materială a țăranimii din România și unele răscoale țărănești din anii 1923-1928*, in „*An. Inst. Ist. P.M.R.*”, 1956, 2, nr. 2, p. 35-54.
28. Iancu, Gheorghe, *Marele Sfat Național al Transilvaniei (1918-1919)*, in „*AIIA Cluj*”, 1973, 16, p. 270-283.
29. Ionescu, Gh. Z., *Cu privire la tergiversarea aplicării reformei agrare din 1921 (între anii 1929-1933)*, in „*SAI*”, 1969, 13, p. 217-227.

30. Idem, *Legiuiri agrare în România în anii crizei economice din 1929-1933*, in „AUB, filoz., ist., drept”, 1975, 24, p. 77-84.
31. Lechințan V., *Procesul criminalilor de război de la Ip, Treznea, Huedin ș.a. Sentința din 13 martie 1946 a Tribunalului Poporului din Cluj*, in „AMP”, 17, 1993, p. 271-306.
32. Maciu, Vasile, *Caracterul legiuirilor agrare din România din deceniile VI și VII ale secolului XIX*, in „Comunicări și articole de istorie”, București, 1955, p. 59-79.
33. Marcu, Nicolae, *Investițiile și finanțarea agriculturii în România interbelică*, in „SRI”, 1970, 23, nr. 3, p. 573-591.
34. Mareș, Alexandru A., *Repartiția proprietății funciare din România în primele decenii ale secolului al XX-lea*, in „SAI”, 71, 2006, p. 160-173.
35. Mewes, Eugen, *Agricultura sălăjeană în anii 1929-1932*, in „AMP”, 1988, 12, p. 635-652.
36. Mihoc, Blaga, *Contribuții la cunoașterea activității parlamentarilor români în sprijinul țărănimii pe timpul aplicării reformei agrare din 1921*, in „Crisia”, 1982, 12, p. 429-436.
37. Idem, *Reforma agrară din 1921 în Bihor. Concluzii și efecte*, in „Crisia”, 1994, 24, p. 435-440.
38. Idem, *Situația agriculturii bihorene. Politica de ajutoare statală (1922-1938)*, in „Crisia”, 1993, 23, p. 299-315.
39. Moldovan, Andrei, *Aspecte din lupta pentru pământ a țărănimii de pe Someșul mijlociu în perioada 1 decembrie 1918-1919*, in „AS”, 1973, 2, p. 66-79.
40. Munteanu, Ioan, *Aspecte din lupta țărănimii muncitoare din sud-vestul României împotriva politicii fiscale în anii crizei economice (1929-1933)*, in „SIB”, 1976, 4, p. 92-104.
41. Idem, *Aspecte privind situația țărănimii din sud-vestul României în anii crizei economice (1929-1933)*, in „Tibiscus”, 1972, 2, p. 149-169.
42. Idem, *Lupta țărănimii din Banat pentru aplicarea reformei agrare (1929-1933)*, in „SIB”, 1974, 3, p. 135-159.
43. Onofreiu, Adrian, *Legislația agrară în Transilvania în perioada interbelică (1918-1940)*, in „Revista Bistriței”, 1993, 7, p. 229-238.
44. Pană, Virgil, *Considerații privind reforma agrară din anul 1921 și minoritățile etnice din Transilvania*, in „AMP”, 2000, 13, nr. 2, p. 263-274.
45. Pațica, A., Bogosavlievici I., *Contribuții la studierea legii conversiunii datoriiilor agricole din 1932*, in „Studia Hist.”, 1958, 3, fasc. 2, p. 145-160.

46. Pop, Marin, *Evoluția lucrărilor de reformă agrară și arendările forțate în Sălaj, în perioada 1918-1921*, in „AMP”, 2002, 23, p. 395-452.
47. Popa, Vasile, *Starea de spirit a populației în perioada de aplicare a legii de reformă agrară din 1921 în județul Târnava Mare*, in „Marisia”, 1977, 7, p. 285-303.
48. Radu, Raisa, Radu Homer, *Dimensiunile optime ale proprietății țărănești în lumina dezbaterilor din primul deceniu de după reforma agrară din 1921*, in „AUDC ist.”, 2005, 6, p. 225-231.
49. Rus, Traian, *Problema agrară în nordul Transilvaniei în perioada 1940-1944*, in „AS”, 1975, 3, p. 35-51; „RI”, 1978, 31, nr. 8, p. 1 357-1 371.
50. Idem, *Problema agrară și situația țăranimii din județul Mureș-Turda în perioada 1919-1921*, in „Marisia”, 1977, 7, p. 267-284.
51. Rusnac Mircea, *Proiectul de lege agrară întocmit de I. Mihalache, în 1920*, in „Ziridava”, 1998, 21, p. 239-244.
52. Sabău, Sorin, *Proprietatea asupra pădurilor în vechile plase Hălmașiu, Sebiș și Târnava înainte și după reforma agrară din 1921*, in „Ziridava”, 1998, 21, p. 245-273.
53. Saizu, Ioan, *Agricultura României între anii 1922-1928*, in „Terra Nostra”, 1973, 3, p. 93-111.
54. Scurtu, Ioan, *Proiectul de lege agrară depus din inițiativa parlamentară în martie 1920*, in „An. Univ. București Ist.”, 1969, 18, nr. 2, p. 87-98.
55. Suciuc, Petru, *Proprietatea agrară de mijloc*, in „Societatea de mâine”, Cluj, 1926, 3, nr. 23, iunie, 6, p. 423-424.
56. Șandru, Dumitru, *Cercurile conducătoare ale României și agricultura țării în perioada interbelică*, in „IN”, 1998-2001, 4-7, p. 247-254.
57. Idem, *Circulația prin vânzare a micii proprietăți funciare din România între cele două războaie mondiale*, in „Terra Nostra”, 1971, 1, p. 279-308.
58. Idem, *Evoluția lucrărilor de expropriere și împrumutări operate în baza legilor de reformă agrară din 1921*, in „SRI”, 1972, 25, nr. 2, p. 283-299.
59. Idem, *Politica de stat față de agricultura țărănească între cele două războaie mondiale*, in „Terra Nostra”, 1973, 3, p. 75-91.
60. Idem, *Prețurile de expropriere și împrumutări în legile agrare din 1918-1921*, in „AIIA Iași”, 1970, 7, p. 197-223.

61. Idem, *Țărăniștii și țărani în România interbelică*, in „AIIIX”, 1999, 36, p.101-111.
62. Șandru, Dumitru; Florescu, Gh. I., *Inventarul agricol din România între cele două războaie mondiale*, in „AIIA Iași”, 1971, 8, p. 343-374.
63. Șchiopu, Vasile, *Situația țăranimii din județul Bihor și lupta ei pentru pământ în a doua jumătate a anului 1920*, in ***, *Ștefan Meteș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 375-378.
64. Știrban, Marcel, *Aspecte ale problemei agrare în presa românească din Transilvania (1919-1921)*, in „AIIA Cluj”, 1971, 14, p. 215-228.
65. Idem, *Aspecte din evoluția lucrărilor de reformă agrară și arendări forțate pe domeniile statului din județul Făgăraș în anii 1919-1921*, in „AIIA Cluj”, 1972, 15, p. 393-404.
66. Idem, *Câteva aspecte din aplicarea reformei agrare (1919-1921) în fostul județ Târnava Mică*, in „AIIA Cluj”, 1970, 13, p. 267-285.
67. Idem, *Comitetul Agrar secțiunea Cluj, 1920-1921*, in ***, *Sub semnul lui Clio. Omagiu academicianului profesor Ștefan Pascu*, Cluj-Napoca, 1974.
68. Idem, *Consilieratele Agricole din Transilvania în anii 1919-1921*, in „AIIA Cluj”, 1975, 18, p. 229-246.
69. Idem, *Din activitatea comisiunilor locale și a comisiunilor județene pentru reforma agrară în anii 1919-1920 în câteva județe din Transilvania*, in „Sargeția”, 1973, 10, p. 327-336.
70. Idem, *Legislația agrară privind arendările forțate din Transilvania în anii 1920-1921*, in „Marisia”, 1975, 5, p. 283-312.
71. Idem, *Legislația privind reforma agrară din Transilvania, 1918-1921*, in „Marisia”, 1976, 6, p. 387-430.
72. Idem, *Problema arendărilor forțate din Transilvania în anii 1919-1921*, in „AIIA Cluj”, 1973, 16, p. 279-299.
73. Idem, *Problemele agrare țărănești în doctrinele economice și legiurile de reformă agrară din 1918-1921 (I)*, in „Studia Hist.”, 1984, 29, p. 36-45.
74. Știrban, Marcel; Iancu, Gheorghe, *Documente privind legislația agrară din anii 1919-1920 referitoare la Transilvania*, in „RA”, 1976, 53, nr. 1, p. 28-35.
75. Tăutu, Gheorghe, *Împroprietărirea din 1917-1921 și avântul agriculturii românești în perioada interbelic*, in „Aletheia”, 1994, 4, p. 52-58.
76. Tomi, Marian Nicolae, *Reforma agrară din 1921 în Maramureș*, in „Maramureș vatră de istorie milenară”, Cluj-Napoca, 1997, 3, p. 141-154.

77. Toşa, Viorel, *Aspecte privind aplicarea reformei agrare din 1921 în Sălaj*, in „AMP”, 1987, 11, p. 349-363.
78. Ungureanu, Ioan, *Politici de stimulare a performanţei agricole, a vieţii rurale şi a industriei casnice în perioada interbelică (Expoziţii, târguri, concursuri, congrese, forme asociative ş.a.)*, in „Carpica”, 1998, 27, p.262-270.
79. Vaida, L., *Documente despre mişcările ţărăneşti din Transilvania, din noiembrie 1918*, in „An. Inst. Ist. PMR”, 1957, nr. 5, p. 143-153.
80. Zaberca, Vasile, *Înfăptuirea reformei agrare din 1921 pe teritoriul comunităţilor de avere ale fostelor regimente grănicereşti nr. 13 şi nr. 14, din sud-vestul României*, in „Banatica”, 8, 1985, p. 385-397.